

Тема 13-14. Методи основної частини уроку (осмислення матеріалу)

1. Акваріум.
2. Дебати.
3. Дерево рішень.
4. Дискусія.
5. Займи позицію.
6. Залишіть за мною останнє слово.
7. Запитай в автора.
8. Карткова дискусія.
9. Карусель.
10. Круглий стіл.
11. Неперервна шкала думок.
12. Обмін проблемами.
13. Одна хвилина.
14. Оцінювальна дискусія.
15. Павутинка дискусій.
16. Порівняльна таблиця.
17. Письмова дискусія.
18. Письмові дебати.
19. ПРЕС.
20. РАФТ.
21. Фішбоун.
22. Розв'язання проблем.
23. Ромашка запитань.
24. Спільне опитування.
25. Так і ні.
26. Шість чому?

Оскільки основна частина уроку має забезпечити виконання двох дидактичних завдань – первинного сприйняття нового матеріалу та осмислення того, що було сприйнято, пропонуємо другу групу методів, які застосовують уже після того, як учні ознайомилися зі змістом нового матеріалу й можуть принаймні переказати, відтворити його на репродуктивному рівні. Тепер варто перевести учнів на більш високий рівень мислення. Для цього й призначені методи цієї групи.

1. АКВАРІУМ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод є різновидом обговорення (дискусії), поєднаного з кооперативним навчанням.

Ефективний для розвитку в учнів навичок спілкування в малій групі, удосконалення вміння висувати ідеї, дискутувати та аргументувати свою думку на етапі осмислення нового матеріалу. Може бути застосований за умови сформованості в учнів навичок групової роботи.

Доречний в основній частині уроку, цим методом можна також підбити підсумки уроку.

Як організувати роботу

Учитель пропонує учням подумати над записаним на дошці / аркуші паперу відкритим (передбачає кілька рівнозначних варіантів відповідей) або спірним запитанням (передбачає протилежні думки) та протягом 1–3 хвилин сформулювати щодо нього власну позицію усно або письмово.

Далі вчитель формує групу з 4–6 осіб (охочих чи за жеребом), яка займає місце в центрі класного приміщення (або так, щоб бути в центрі уваги), утворюючи невелике коло. Ця група вголос обговорюватиме визначене запитання / проблему.

Учні «зовнішнього» кола (усі решта) виступатимуть у ролі спостерігачів і не братимуть участі в обговоренні (вони ніби за «склом акваріума» і для них встановлено режим мовчання).

Протягом 7–10 хвилин (час залежить від віку учнів) група в центрі:

- 1) має розподілити ролі в групі;
- 2) обговорити запитання: при обговоренні відкритого запитання кожний учасник висуває ідеї, спірного – аргументи на користь своєї позиції.

Учасникам «зовнішнього» кола вчитель пропонує в ході дискусії оцінювати обґрунтованість (доцільність, влучність) висунутих ідей або силу поданих аргументів, фіксуючи це усно чи письмово.

Група в центрі може мати також завдання дійти консенсусу щодо проблеми, яку обговорюють.

Після завершення відведеного для дискусії часу членів групи можна спитати:

- Чи вдалося вам провести ефективну дискусію? Чому?
- Потім варто обговорити з учнями «зовнішнього» кола такі запитання:
- Які ідеї видаються вам найцікавішими? Чому? Які ідеї ви ще можете додати (якщо питання було відкритим)?
 - Який аргумент ви вважаєте найпереконливішим? Чому? Яким міг би бути ваш аргумент (якщо питання було спірним)?

На таке обговорення відводять до 10 хвилин.

Потім залежно від завдань уроку та наявності часу місце в «акваріумі» може зайняти інша група й обговорити наступне (або те ж саме) запитання.

Наприкінці вчитель організує обговорення з учнями ходу групової роботи, рівня володіння ними навичками обговорення / дискусії в малих групах, звертаючи увагу на необхідність і напрямки подальшого вдосконалення таких навичок.

2. ДЕБАТИ

Мета застосування методу та його потенціал

Мета методу – поглибити розуміння засвоєної теми, навчити учнів обирати певну позицію зі спірного питання або суперечливої проблеми, підкріплювати свою позицію аргументами, захищати її проти контраргументів, дискутувати з дотриманням відповідних правил.

На уроках метод застосовують у форматі мінідебатів Карла Поппера, оскільки повноцінні дебати потребують багато часу та спеціальної підготовки. Їх зазвичай організують як позакласний захід.

Як організувати роботу

Учитель формулює спірне запитання або твердження, на яке можливі дві відповіді – «так» або «ні». Наприклад, *Громадський транспорт надійніший за особистий автомобіль?* Якщо є сумнів, що приблизно однакова кількість учнів займе протилежні позиції, то перш ніж переходити до дебатів учитель просить учнів підвестися чи підняти руку, щоб побачити, як розділилися їхні думки щодо цього питання.

Учитель записує запитання на дошці / аркуші паперу, щоб воно було на видноті. Учні обмірковують та вільно його обговорюють. Спочатку кожний учень може самостійно написати свою відповідь на аркуші паперу, а через 2 хвилини, щоб стимулювати додаткові ідеї, обговорити ці відповіді в парі.

Учитель просить учнів визначитися з позицією: ті, хто вважають, що правильною є одна відповідь на запитання, вишуковуються вздовж однієї стіни класу; а ті, хто вважають правильною іншу відповідь, – уздовж стіни навпроти. Ті, хто не хоче приєднатися до жодної з двох позицій, мають стати вздовж стіни між двома іншими.

Учитель пояснює два основні правила:

- а) учні мають проявляти толерантність і коректність одне до одного;
- б) якщо учень почує аргумент, який змушує його змінити свою думку, він має перейти на відповідну позицію.

Учням з кожної сторони дають 3–4 хвилини для того, щоб з'ясувати, чому вони тут (прояснити свою позицію). Потім учитель просить їх сформулювати кілька речень, що пояснюють їхню позицію, та призначити того, хто висловить її.

Тепер будь-який учень з будь-якої групи може висловити контраргументи чи спростування у відповідь на почуте від іншої команди або подати додаткові аргументи на підтримку своєї команди.

Учитель спостерігає, як учні виконують завдання, і дбає про те, щоб висловлювання не перетворювалися в негативні напади.

Учитель може теж запропонувати одну-дві ідеї та, якщо необхідно, виступає як «адвокат диявола», переходячи від однієї позиції на іншу. Він також заохочує учнів переходити на іншу сторону, якщо їх переконують висловлені аргументи.

Після 10–15 хвилин дебатів учитель просить кожну сторону узагальнити сказане.

Далі він організує підбиття підсумків дебатів шляхом аналізу висловлених ідей та аргументів.

Можна запропонувати учням написати твір-роздум (есе), у якому вони викладуть власну позицію щодо питання обговорення, аргументувавши її.

3. ДЕРЕВО РІШЕНЬ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод є варіантом організації діяльності учнів із розв'язання проблем. Допомогає проаналізувати та зрозуміти механізми ухвалення складних рішень.

Як організувати роботу

Учитель обирає проблему, що не має однозначного розв'язання. Вона може бути викладена як історія, судова справа, життєва ситуація, епізод літературного твору. Він пропонує учням для домашнього опрацювання інформацію – матеріали, необхідні для розгляду та знаходження шляхів розв'язання проблеми.

Учитель зображує на дошці (або роздає кожному учню) зразок такого графічного організатора. Далі він формулює проблему для розв'язання, визначає її суть, записує на дошці, заповнюючи схему, та ділиться необхідною додатковою інформацією або дає час для її пошуку, перегляду (якщо це було домашнє завдання).

Шляхи й варіанти розв'язання проблеми можна визначити мозковим штурмом. На цьому етапі жоден варіант не може бути неправильним – важливо набрати якомога більше ідей.

Учитель організує обговорення кожного варіанту рішення: *що позитивного чи негативного для кожної зі сторін конфлікту він містить?* Таким чином можна відхилити частину ідей і залишити 3–4.

Далі слід об'єднати учнів у малі групи й запропонувати кожній з них заповнити схему. Група має шляхом обговорення дійти одного варіанту розв'язання проблеми; у разі відсутності одностайності, можна застосувати голосування.

По закінченню групової роботи доповідач від кожної групи пропонує варіант розв'язання проблеми, а вчитель організує їх обговорення. Можна провести голосування учнів класу, щоб обрати один з цих варіантів.

4. ДИСКУСІЯ

Мета застосування методу та його потенціал

Дискусія – це широке публічне обговорення спірного питання. Це важливий спосіб організації пізнавальної діяльності учнів, який сприяє розвитку критичного мислення, визначенню власної позиції, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної проблеми.

Уміти займати певну позицію й захищати її аргументами – найважливіша навичка життя в демократичному суспільстві. Учитися знаходити й викладати аргументи проти власного переконання також важливий крок на шляху до вдумливого розгляду будь-якої проблеми й ухвалення зваженого й продуманого рішення з розумінням суті справи.

Як організувати роботу

Оскільки цей метод досить складний, розглянемо його поетапно.

I етап. Планування дискусії.

1. Оберіть тему для дискусії. Вона має бути сформульована як спірне запитання, щоб підходи до її висвітлення були різновекторними.

2. Важливим елементом дискусії є план, який можна пропонувати учасникам заздалегідь або скласти його, залучаючи учнів, безпосередньо перед обговоренням. Учні, маючи такий план, можуть підготуватися до обговорення: опрацювати джерела, занотувати інформацію тощо.

3. Підготуйте матеріал з різними позиціями, щоб учні опрацювали його вдома.

4. Складіть список запитань, які допоможуть спрямовувати обговорення та привертати увагу учнів класу до проблеми.

5. Для того, щоб дискусія була відвертою, створіть у класі атмосферу довіри та взаємоповаги. Для цього бажано виробити з учнями правила ведення дискусії.

У ході дискусії закликайте їх дотримуватися цих правил.

II етап. Хід дискусії.

1. Повторіть з учнями основні правила участі в дискусії.

2. Робіть помітки, які дадуть вам змогу триматися в межах обговорюваної проблеми.

3. Активно користуйтеся жестами та мімікою, що допомагають підтримувати хід дискусії, не перериваючи її.

4. Для того, щоб повернути учнів до теми обговорення, скажіть, наприклад, таке: *схоже ми відхилилися, повернімося до поняття...*

5. Уважно слухайте учнів, слідкуйте за ходом обговорення, настроєм, запобігайте відхиленню від теми.

6. Перетворюйте гарячу суперечку в спокійне обговорення, але й не гасіть прояви емоцій. Ставте конкретні запитання, щоб просунути обговорення, та абстрактні, щоб остудити запал.

7. Змініть формулювання обговорюваної проблеми або застосуйте інший прийом поживлення думок, якщо дискусія вщухає.

8. Щоб завершити обговорення, запитайте, наприклад: *хто хоче ще щось додати насамкінець?*

9. Заплануйте достатньо часу для завершальної частини; попросіть учнів підбити підсумки за такою схемою:

- Які найпереконливіші аргументи кожної зі сторін?
- Якщо під час обговорення виникли додаткові запитання, де можна отримати інформацію?

Форми дискусії можуть бути різними:

1. *Круглий стіл* – обговорення дискусійного питання невеликою (не більше ніж 5 учнів) групою, яке відбувається шляхом спілкування як одне з одним, так і з іншими учнями класу, які складають аудиторію, де проходить «круглий стіл».

2. *Засідання експертної групи* (петельна дискусія) передбачає обмін думками в групі з 4–6 учнів із заздалегідь призначеним головою. Проходить у два етапи:

1) обговорення обраної проблеми всіма учасниками групи; 2) виклад позиції кожної групи у формі невеликих (1–2 хвилини) виступів її представника перед класом (обговорення цієї позиції з учнями класу не передбачено).

3. *Форум* – вид дискусії, схожий на засідання експертних груп, де на другому етапі відбувається обговорення позицій груп – обмін думками з аудиторією (класом).

4. *Симпозіум* – обговорення думок окремих груп у вигляді виступів із заздалегідь (удома) підготовленими повідомленнями щодо дискусійного питання, які відбивають їхню позицію, після чого промовці відповідають на запитання учнів класу.

5. *Концентричні кола* в початковій фазі схожі на «круглий стіл», але спілкування членів малої групи з аудиторією йде шляхом обміну позиціями: мала група стає аудиторією (вона слухає виступи), а аудиторія перетворюється на групу тих, хто дискутує, висловлюється. Після цього члени малої групи оцінюють позиції учасників дискусії.

6. «6 x 6 x 6» – одночасне обговорення шістьма групами в складі шести учнів певної проблеми впродовж 6 хвилин. Потім учитель створює шість нових груп так, щоб у кожній з них був учень, який працював в іншому дискусійному гурті.

5. ЗАЙМИ ПОЗИЦІЮ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод дає змогу поглибити розуміння й осмислення учнями поглядів і позицій щодо спірного питання, розвиває навички свідомого вибору, аргументування, співпраці з тими, хто має схожу позицію.

Як організувати роботу

Учитель пропонує учням спірне / дискусійне питання, яке записує на дошці, щоб учні могли на ньому фокусуватися. Він просить учнів визначити власну позицію щодо цього питання.

У протилежних кінцях класної кімнати слід розмістити плакати з написами: 1) «згідний / згідна»; 2) «незгідний / незгідна». Можна запропонувати три позиції:

Так	Не знаю, це складне питання для мене	Ні
-----	--------------------------------------	----

Слід ознайомити учнів з правилами роботи та обговорити їх.

Далі вчитель просить учнів підвестися та стати біля плаката, який відбиває їхню позицію щодо обговорюваної проблеми, тобто «проголосувати ногами».

Учитель пропонує групам, що зібралися біля кожного з плакатів, обговорити і сформулювати 3–4 аргументи на захист обраної позиції. Кожний учасник групи має обґрунтувати свою позицію.

Учитель дає слово доповідачам від кожної групи по черзі для висловлення однакової кількості аргументів (слід почати з групи, учасники якої мають позицію ствердження).

Після представлення різних позицій слід запитати: *чи змінив хтось з вас свою думку?*

Якщо є такі учні, учитель пропонує їм перейти до іншої групи та обґрунтувати причини такого переходу.

У підсумку вчитель обговорює з учнями найбільш переконливі аргументи кожної сторони, озвучені в ході роботи.

6. ЗАЛИШТЬ ЗА МНОЮ ОСТАННЄ СЛОВО

Мета застосування методу та його потенціал

Метод сприяє розвитку вмінь учнів аналізувати текст, обирати цитати за власними критеріями, пояснювати власну позицію; дає змогу сфокусуватися на думці іншої людини і сформулювати її.

Як організувати роботу

Учитель розділяє текст на кілька смислових фрагментів. Він пропонує учням читати ці фрагменти послідовно та знайти в кожному з них найважливіший (найбільш емоційно забарвлений), на їхню думку, уривок і позначити / виписати його.

Далі слід запросити учнів поміркувати над відповідями на такі запитання (записати їх):

- Які думки, почуття викликав цей уривок?
- Чому це важливо для вас?
- Чи можна піддати це сумніву або варто підтримати?

Якщо текст невеликий за обсягом, цю роботу учні виконують для всього тексту.

Далі вчитель пропонує учням по черзі представити (зачитати) обрані для коментування уривки. Після прочитання кимось з учнів уривка учитель запрошує інших учнів прокоментувати його і спробувати пояснити, чому доповідач обрав саме цей уривок.

Вислухавши всі передбачення, учень-доповідач дає свій коментар. За ним, таким чином, залишається останнє слово.

Наприкінці слід обговорити, чого учні навчилися, що було легко / складно, що сподобалося / не сподобалося в цій роботі.

7. ЗАПИТАЙТЕ В АВТОРА

Мета застосування методу та його потенціал

Метод сприяє розвитку в учнів уміння ставити загальні запитання автору тексту, які допомагають прояснити смисл окремих положень та його позицію. Також сприяє розвитку вміння швидко формулювати й аргументувати позицію в ситуації ділового спілкування.

Як організувати роботу

Запропонуйте учням прочитати текст та в процесі читання сформулювати 2–3 запитання до нього таким чином, ніби вони ставлять їх автору тексту. Дайте учням зразки таких запитань, наприклад:

- Про що йдеться в уривку? Чи могли б ви висловитися зрозуміліше?
- Чому ви повідомляєте це саме тут?
- Чи це можливо в усіх ситуаціях?
- Що нам необхідно знати, щоб зрозуміти вашу інформацію?
- До чого ви нас закликаєте цим реченням?

За бажанням чи жеребом учитель обирає кількох учнів, які по черзі виконуватимуть роль автора тексту. Решта учнів ставлять йому по кілька запитань, на які той відповідає так, ніби він автор цього тексту.

Наприкінці слід обговорити з учнями, чого вони навчилися, що було легко / складно в цій роботі.

8. КАРТКОВА ДИСКУСІЯ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод уможливує поглиблене розуміння учнями засвоєної теми; дає змогу навчити учнів займати певну позицію зі спірного питання або суперечливої проблеми, підкріплювати власну позицію аргументами. Корисний тоді, коли вчитель планує на обговорення лише 10–12 хвилин.

Як організувати роботу

Для проведення дискусії кожному учню слід видати дві картки з написами «Так» і «Ні». Бажано розташувати стільці у формі кола.

Учитель формулює й записує для себе три твердження з теми уроку. Далі він зачитує учням одне твердження і дає час (1–2 хвилини) для самостійного його осмислення.

Після цього кожний з них обирає й показує картку, погоджуючись або ні з твердженням, що пролунало.

Коли всі учні зроблять вибір, учитель пропонує двом учням з протилежними позиціями навести аргументи на їх захист (слід починати з учня, який проголосував «так»).

Потім інші учні можуть доповнити попередні висловлювання.

Наприкінці слід обговорити з учнями, чого вони навчилися, що було легко / складно в цій роботі, які їхні навички потребують удосконалення.

9. КАРУСЕЛЬ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод ефективний для одночасного залучення всіх учнів до активної роботи з різними партнерами. Його застосовують:

- для обговорення спірних запитань;

- для розвитку вміння учнів аргументувати свою позицію;
- для збирання інформації з певної теми;
- для інтенсивної перевірки обсягу й глибини наявних в учнів знань.

Метод уможливує узагальнення наявних в учнів знань, активізацію й перетворення цих знань у загальногрупове надбання.

Як організувати роботу

Стільці для учнів слід розставити у два кола. Якщо класне приміщення просторе, запросіть учнів класу вишукуватися у два кола стоячи. Учні, які сидять / стоять у внутрішньому колі, розташовуються спиною до центру, а ті, які в зовнішньому, – обличчям до центру. Таким чином, кожний сидить / стоїть навпроти іншого. Внутрішнє коло нерухоме, а зовнішнє – рухоме: кожного разу за сигналом учителя всі його учасники пересуваються (пересідають / переходять) на один стілець / позицію праворуч, опиняючись перед новим партнером (співрозмовником).

Виконуючи поставлене вчителем завдання, кожний учасник має змінити певну (не менше ніж 5) кількість партнерів або «пройти» все коло.

Варіанти застосування методу:

- 1) обговорення спірного запитання з певної позиції (наприклад, учасники зовнішнього кола займають позицію «так», а внутрішнього – «ні»);
- 2) кожний учасник, який сидить / стоїть у зовнішньому колі, має аркуш з конкретним запитанням (темою) і під час переміщення по колу збирає якнайбільше інформації, аспектів, поглядів, аргументів із зазначеної проблеми. Наприкінці заслуховують окремих учнів, обговорюють те, які питання виявилися складними, продуктивними чи, навпаки, швидко вичерпалися й чому, як працювали партнери тощо.

10. КРУГЛИЙ СТІЛ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод сприяє розвитку вмінь учнів брати участь у колективному обговоренні, дискутувати, висловлюватися.

Як організувати роботу

Учитель розпочинає «круглий стіл» і визначає його функції (колективна дискусія, обговорення актуальної проблеми, пошук конкретного розв'язку проблеми тощо).

Він пропонує учням правила «круглого столу» (це можуть бути вже відомі правила ведення дискусії).

Учитель визначає питання «круглого столу» та призначає на кожне з них експертну групу (по 2 учні). Експерти, скориставшись наданими вчителем або заздалегідь підготовленими матеріалами, коротко презентують проблему кожного питання.

Далі вчитель оголошує дискусію: спочатку за першим запитанням, потім за другим і т. д. Під час обговорення він послідовно дає слово охочим виступити. Експертні групи фіксують думки з кожного питання. На завершення обговорення того чи іншого питання вчитель дає слово представникам експертних груп по черзі для підбиття підсумків дискусії.

Наприкінці вчитель обговорює з учнями те, що відбулося, їхні враження і думки.

11. НЕПЕРЕРВНА ШКАЛА ДУМОК (КОНТИНУУМ, НЕСКІНЧЕННИЙ ЛАНЦЮЖОК)

Мета застосування методу та його потенціал

Один з методів обговорення спірних питань, метою якого є розвиток в учнів навичок ухвалення власного рішення та вдосконалення вміння аргументувати свою думку.

Розглядаючи полярні думки з приводу проблеми, що дискутується, учні:

- знайомляться з альтернативними позиціями, поглядами;
- прогнозують наслідки, які матиме та чи інша позиція для окремих людей чи політичних рішень;
- вчаться вислуховувати думки інших, відстоювати свою позицію;
- отримують додаткові знання з теми, що вивчається.

Як організувати роботу

Варіант 1.

Учитель обирає дискусійне питання, яке передбачає наявність обґрунтованих діаметрально протилежних думок. Він характеризує полярні думки, детально розглядаючи кожну. Далі запрошує учнів оцінити протилежні думки та дає їм час для обдумування та аргументування власної позиції (усно чи письмово).

У протилежних кінцях класної кімнати слід розмістити плакати з позначенням альтернативних позицій. Якщо місця в класному приміщенні достатньо, учитель пропонує учням озвучити свою позицію та зайняти місце в ланцюгу (на лінії), яка відповідає їй. Далі слід попросити учнів пояснити, чому вони зайняли саме це місце. Учні можуть пояснювати причину, але не аргументувати.

Для того, щоб переконатися, що учні уважно слухають одне одного, слід попросити їх навести аргументи, які хоч і суперечать їхнім поглядам, але певною мірою обґрунтовані, змушують їх замислитися і, можливо, переоцінити свою позицію.

На завершення вчитель організує обговорення з учнями наслідків різних рішень.

Варіант 2.

Учитель обирає дискусійне питання, яке передбачає наявність обґрунтованих діаметрально протилежних думок. Він характеризує полярні думки, детально розглядаючи кожну. Далі запрошує учнів оцінити протилежні думки та дає їм час для обдумування та аргументування своєї позиції (в усній чи письмовій формі).

Якщо бракує часу й місця в класному приміщенні, можна обійтися без ланцюга. Поки учні письмово аргументують свою позицію, учитель на дошці креслить пряму лінію, розташувавши на її кінцях протилежні думки.

Позицію кожного учня можна відмітити на цій лінії схематично, прослухавши аргументи, чи прикріпити на дошці аркуші з письмово висловленими позиціями.

Учитель вибірково зачитує аргументи учнів, які дотримуються протилежних думок.

Учні можуть змінити свою позицію і знову відмітити своє місце на лінії.

На завершення вчитель організує обговорення з учнями наслідків різних рішень.

12.ОБМІН ПРОБЛЕМАМИ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод дає змогу навчити учнів знаходити суперечності, проблеми в навчальному матеріалі, формулювати спірні запитання, пов'язані з цими проблемами, взаємодіяти між собою.

Як організувати роботу

Учитель пропонує учням визначити суперечності або проблеми в навчальному матеріалі. Об'єднавши учнів у групи, він просить кожну групу на основі попереднього аналізу сформулювати спірне запитання, записати його на аркуші паперу й передати цей аркуш іншій групі.

Група, яка отримала запитання, має обміркувати його й дати обґрунтовану відповідь за обмежений час (як правило, не більше ніж 5 хвилин). Далі групи по черезно презентують свої позиції і взаємооцінюють результати тих, хто пропонував запитання.

13.ОДНА ХВИЛИНА

Мета застосування методу та його потенціал

Мета методу – осмислення учнями теми, можливість поміркувати, розвиток уміння висловлюватися.

Як організувати роботу

Учитель називає метод та озвучує поняття (це зазвичай термін, ключове слово, питання уроку тощо). Він пропонує одному учню без підготовки протягом 1 хвилини (учитель стежить за часом) виголосити зв'язний текст, висловитися на цю тему. Коли час закінчився, учитель зупиняє промовця.

Потім учитель запрошує до слова другого (третього, четвертого...) учня, щоразу називаючи нове поняття.

Після завершення роботи вчитель організує обговорення її результатів за такими запитаннями: *чи сподобався вам цей метод? чому? як ви оцінюєте власну діяльність? чому? які думки у вас виникали в ході цієї роботи?*

14.ОЦІНЮВАЛЬНА ДИСКУСІЯ

Мета застосування методу та його потенціал

Один з найскладніших способів обговорення дискусійної проблеми. Оцінювальну дискусію можна використовувати лише тоді, коли учні навчилися працювати в групах та засвоїли технології обговорення.

Метою такого виду дискусії є не стільки прояснення позицій сторін, скільки вдосконалення навичок дискутування учнів.

Підготовчий етап аналогічний до інших видів дискусії.

Як організувати роботу

Учитель об'єднує учнів у групи по 8–10 осіб. Одна з груп розташовується в центрі аудиторії. Решта учнів разом з учителем – довкола неї, вони є спостерігачами, а також мають оцінювати тих, хто дискутуватиме. Для цього вчитель за кожним учнем «закріплює» одного з учасників дискусії, якого вони оцінюватимуть.

Дискусія триває 8–20 хвилин залежно від теми. Учні дотримуються плану, щоб не ухилятися від теми. Перехід в обговоренні від одного пункту плану до іншого має бути переконливим та аргументованим. Учитель може навести приклад такого переходу й продемонструвати його учням. Тільки за відсутності охочих щось додати по суті до сказаного можна переходити до наступного пункту плану дискусії. Учитель керує обговоренням та заохочує учасників до творчої дискусії.

До дискусії вчитель готує на кожну групу листок оцінювання роботи її учасників.

Кожний спостерігач отримує листок індивідуального оцінювання закріпленого за ним учасника дискусії. Туди учні записують вид діяльності, за який ставлять заохочувальні та штрафні бали. Він може бути представлений у вигляді таблиці.

Аркуш оцінювання участі учня в дискусії

№ п/п	Вид діяльності	Кількість балів	Прізвище
1.	Визначення власної позиції в дискусії	+ 2 бали	
2.	Формулювання сутнісного зауваження	+ 1 бал	
3.	Наведення аргументів та джерел інформації	+ 2 бали	
4.	Залучення до дискусії інших учасників	+ 1 бал	
5.	Постановка уточнювальних питань з метою подальшого розвитку дискусії	+ 1 бал	
6.	Виявлення суперечності в аналізі явища	+ 2 бали	
7.	Пасивність у дискусії	- 1 бал	
8.	Перебивання інших учасників	- 1 бал	
9.	Намагання говорити тільки самому	- 1 бал	
10.	Приниження інших учасників	- 1 бал	
	Загальна кількість балів	=	

У цей листок учні вписують прізвища всіх учасників підгрупи та відповідно до їхньої роботи ставлять позначку «+» або «-».

Наприкінці дискусії вчитель та спостерігачі підраховують кількість балів. Учитель виставляє оцінку кожному учаснику дискусії:

- оцінку 6 ставлять за набрані 3 бали;
- оцінку 8 ставлять за набрані 4–6 балів;
- оцінку 11 ставлять за набрані 7–9 балів.

Для оцінювання кожного учасника дискусії залучають також учнів-спостерігачів.

Кількість оцінювальних пунктів у таблиці може бути більшою або меншою, ніж у запропонованому варіанті. Шкала оцінок теж може складатися за іншим принципом.

Оцінювальну дискусію можна порівняти зі зборами друзів, на яких обмінюються думками та інформацією. У підгрупах ніхто не тисне одне на одного, не домінує і не здійснює авторитарного контролю за обговоренням, щоб через декілька хвилин висловити «єдиний правильний» погляд на ту чи іншу проблему. Учасники дискусії в малих групах дуже швидко обмінюються інформацією, думками, втягують одне одного у творчий процес обговорення.

По закінченню дискусії вчитель підбиває підсумки, аналізує діяльність кожного з учасників, оголошує суму набраних ними балів.

15. ПАВУТИНКА ДИСКУСІЇ

Мета застосування методу та його потенціал

Цей метод поєднує динаміку гарної дискусії з методами кооперативного навчання.

Оскільки взаємодія під час такого виду діяльності відбувається в парах і в групах з чотирьох учнів, цей метод можна застосовувати в класах з будь-якою кількістю учнів.

Для учнів старших класів метод може бути підготовкою до написання аргументованого есе.

Метод застосовують на уроці, коли учні міркують над тим, що вони вивчили, і думають про ті висновки, які можна зробити на основі створеного ними змісту.

Як організувати роботу

Учитель обирає спірне запитання – таке, на яке можна дати дві відповіді: «так» або «ні», підкріпивши свою відповідь аргументами. Він запрошує пари учнів підготувати таблицю «Павутинка дискусії» і дає до 5 хвилин, щоб вони продумали аргументацію та записали в таблицю по три причини на підтримку обох сторін дискусії.

Я згоден

Я не згоден

Висновок:

Кожна пара учнів об'єднується з іншою парою, утворюючи четвірки. Вони переглядають свої аргументи на підтримку обох сторін з цього питання і доповнюють списки. Учні в четвірці обговорюють питання доти, доки не

дійдуть якогось висновку. Тобто в четвірках учні мають досягти згоди щодо певної позиції з цього питання й перелічують аргументи, які підкріплюють її. Цю позицію вони записують у рядок таблиці «Висновок».

Учитель запрошує представників кількох четвірок коротко повідомити позицію їхньої групи та озвучити аргументи на її підтримку. Також можна запропонувати групам подискутувати, якщо виявиться, що вони зайняли різні позиції з цього питання.

Наприкінці слід обговорити з учнями, чого вони навчилися, що було легко / складно в цій роботі.

16. ПОРІВНЯЛЬНА (КОНЦЕПТУАЛЬНА) ТАБЛИЦЯ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод застосовують для систематизації матеріалу, розвитку вмінь учнів аналізувати та порівнювати різні об'єкти та явища за допомогою графічного організатора.

Як організувати роботу

Цей графічний організатор передбачає порівняння трьох чи більше об'єктів. Таблицю можна будувати так: по горизонталі записують те, що має порівнюватися, а по вертикалі – різні риси та властивості, за якими порівнюють.

Лінії порівняння (рис)	Об'єкт порівняння	Об'єкт порівняння	Об'єкт порівняння
1. ...			
2. ...			

Основний сенс використання таблиці в технології розвитку критичного мислення полягає в тому, що лінії порівняння, тобто характеристики, за якими учні порівнюють різні об'єкти, формулюють самі учні.

Для того, щоб ліній порівняння не було забагато, можна запропонувати записати на дошці всі пропозиції учнів, а потім попросити визначити найбільш важливі та аргументувати їх. Так ми уникнемо надмірності. І зроблять це самі учні. Критерії порівняння можна виокремлювати як до, так і після читання тексту.

Наприкінці слід обговорити з учнями, чого вони навчилися, що було легко / складно в цій роботі.

17. ПИСЬМОВА (ТИХА) ДИСКУСІЯ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод дає змогу організувати змістовне обговорення теми уроку; сприяє розвитку вміння учнів аргументувати письмово свою позицію, наводити чіткі й конкретні тези; розвиває комунікативні навички.

Як організувати роботу

На початку уроку вчитель вивіщує два-три (залежно від кількості учнів у класі) аркуші паперу, на кожному з яких чітко позначена позиція з

обговорюваної проблеми; знайомить учнів з темою письмової дискусії, з позиціями, з механізмом проведення обговорення; надає учням можливість поставити уточнювальні запитання, пов'язані з організацією й проведенням дискусії.

Обговорення теми проходить у такий спосіб.

Учитель оголошує режим мовчання на 25–30 хвилин та запрошує учнів до роботи.

Учасникам слід по черзі підійти до всіх трьох аркушів, ознайомитися з їхнім змістом та обміркувати його.

Учень, який готовий зафіксувати на одному з аркушів тезу або аргумент на підтримку / заперечення тієї чи іншої позиції, бере фломастер, пише своє ім'я (нік), ставить двокрапку, записує аргумент або тезу, а потім переходить до інших аркушів.

У ході дискусії учасники знайомляться з уже написаними аргументами й тезами інших учнів. Вони також можуть письмово висловити своє ставлення до наявних суджень: для цього учасник на аркуші пише своє ім'я, малює стрілку і вказує ім'я автора раніше написаної тези. Такий запис дає можливість усім іншим учням побачити зв'язок між аргументами й тезами, що наводяться, не втратити логіки обговорення, не вийти за рамки теми дискусії.

Кожний учень має чітко й коротко записувати сформульовану думку. Між учасниками відсутні вербальні контакти: обговорення позицій проходить винятково в письмовій формі.

Наприкінці слід обговорити з учнями, чого вони навчилися, що було легко / складно в цій роботі.

18. ПИСЬМОВІ ДЕБАТИ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод сприяє формуванню в учнів культури дискусії; розвиває вміння формулювати аргументи на захист своєї позиції; розвиває навички письмової мови.

Як організувати діяльність

Учитель знайомить учнів з темою, що є предметом дебатів, та з порядком їх проведення. Він об'єднує учнів у пари й визначає, яку позицію відстоюватиме кожний учасник (ствердження / заперечення). Якщо в класі непарна кількість учнів, то вчитель організує роботу однієї трійки.

Учні сідають спиною одне до одного. Учитель зачитує твердження, й учні розпочинають письмовий діалог. Для формулювання аргументів на захист власної позиції відводить 5 хвилин. Учасники записують аргументи на аркуші паперу у вигляді розгорнутих тез.

Після закінчення відведеного часу учні обмінюються аркушами, читають тези своїх опонентів і наводять антитези (заперечення). Час роботи – 5 хвилин. Таку процедуру обміну аркушами повторюють 2–3 рази.

В останньому раунді учні пишуть індивідуально (або спільно в парах) підсумкову роботу – есе з теми дискусії, яку оцінює вчитель.

Під час підбиття підсумків письмових дебатів можна обговорити з учнями такі запитання: *якими були найкращі аргументи партнера? що сподобалося в аргументах партнера? що здивувало в аргументах партнера?* тощо.

19.ПРЕС (PRES)

Мета застосування методу та його потенціал

Метод застосовують при обговоренні дискусійних питань, проведенні вправ, де потрібно зайняти й чітко аргументувати свою позицію з приводу проблеми, яка обговорюється. Метод навчає учнів формулювати й висловлювати аргументи, думки щодо дискусійного питання у виразній та стислій формі.

Як організувати роботу

1. Роздайте учням матеріали, у яких зазначені чотири етапи методу ПРЕС:

1) *висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша позиція (починайте зі слів: я вважаю, що...);*

2) *наведіть причину появи цієї думки, тобто поясніть, на чому ґрунтуються докази (починайте зі слів: тому, що...);*

3) *наведіть приклади, додаткові доводи на підтримку вашої позиції, наведіть факти, які демонструють ваші докази (починайте зі слів: наприклад...);*

4) *узагальніть свою думку, зробіть висновок (починайте зі слів: отже... таким чином...).*

2. Поясніть етапи ПРЕС-методу і дайте відповідь на можливі запитання учнів. Наведіть приклад до кожного з етапів.

3. Запропонуйте охочим учням спробувати застосувати цей метод до будь-якої проблеми на їхній вибір.

4. Перевірте, чи розуміють учні алгоритм застосування методу. Етапи можна адаптувати, пропонуючи наводити декілька варіантів своїх думок або прикладів.

5. Коли всі учні опанують алгоритм методу, запропонуйте дітям з його допомогою обговорити спірне (відкрите) питання.

Цей метод варто застосовувати на всіх уроках, де учні мають аргументувати свою думку.

14 Назва методу – аббревіатура від англійських слів: P – position, R – reason, E – example, S – solution.

20.РАФТ (RAFT)

Мета застосування методу та його потенціал

Метод навчає учнів розглядати тему з різних сторін і позицій, розвиває вміння розрізняти та створювати тексти різної тематики для різних цілей. Він формує в учнів

систему суджень, сприяє вмінню аналізувати, формулювати обґрунтовані висновки, оцінювати.

Як організувати роботу

За допомогою однієї з текстових стратегій учитель організовує читання учнями тексту. Потім пояснює, що вони мають представити цей текст по-іншому, обравши позицію з урахуванням певних умов.

Учитель наголошує, що учні мають продумати свій спосіб створення нового тексту за допомогою таблиці РАФТ (тобто учень обирає роль, визначає цільову аудиторію, тобто для кого призначено текст, формат і тему тексту).

Учитель запрошує учнів подумати й коротко занотувати свої думки в таблицю. Далі він пропонує їм створити власний текст (його обсяг залежить від віку учнів).

R – Role (роль)	A – Audience (аудиторія)	F – Forma (формат)	T – Topic (тема)
Щоб визначити роль, треба подумати, хто може розкривати цю тему	Обміркувати, для кого може бути призначений цей текст	Обрати жанр, формату нового тексту	Обрати тему, про що буде текст, які основні ідеї та думки будуть у ньому розкриті

Створені тексти можуть відрізнятися за жанром й оформленням. Наприклад, есе, анекдот, рецензія, доповідь, заява, частівка, лист, розповідь і будь-який інший формат тексту, який тільки спаде учням на думку.

Щоб урок із застосуванням цього методу був цікавим, учителю слід підготуватися до нього заздалегідь: обрати цікавий текст, що зможе стимулювати фантазію учнів; підготувати наочні матеріали, які допоможуть їм краще зрозуміти суть питання, відчувати атмосферу, сприяти втіленню у життя творчих задумів учнів.

Назва методу – аббревіатура від англійських слів: R – role, A – audience, F– forma, T – topic.

РАФТ можна активно застосовувати на уроках практично з усіх предметів. Наприклад:

- на уроках історії: для формування понять «лицар», «хрестоносець», вивчення певних верств або груп суспільства;
- на уроках літератури: для обговорення персонажів будь-яких творів, розуміння сутності поняття «письменник», «поет», для написання сценаріїв невеликих літературних постановок;
- на заняттях з профорієнтації: розглядаючи представників певних професій – журналістів, військовослужбовців, учителів і т. д.

Після презентації результатів роботи слід обговорити з учнями їхні враження.

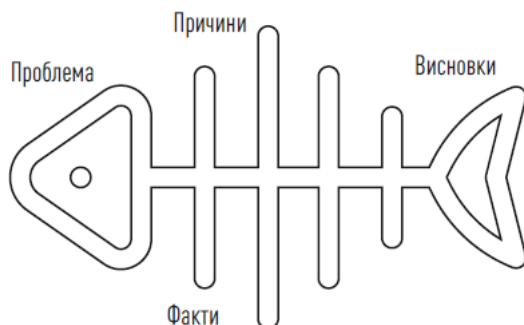
21.РИБ'ЯЧИЙ СКЕЛЕТ, АБО ФІШБОУН

Мета застосування методу та його потенціал

Мета методу – навчити учнів аналізувати текст, розрізняючи факти й думки, причини й наслідки; робити висновки на основі проведеного аналізу, користуючись спеціальним графічним організатором.

Як організувати роботу

Цей різновид графічного організатора вчитель зображує на дошці (аркуші паперу) під час обговорення.

Біля «голови» записують проблему, що розглядається. «Скелет» має верхні й нижні «кісточки»: 1) на верхніх вказують причини виникнення проблеми, на нижніх записують факти, що підтверджують сформульовані причини; або 2) на верхніх записують прояви проблеми, а на нижніх – причини цих проявів; або 3) на верхніх «кісточках» указують думки, а на нижніх – факти, які їх підтверджують чи спростовують. Головний принцип полягає в тому, що верхній та нижній рядки записів мають бути логічно пов'язані. «Риб'ячий хвіст» містить висновок з міркувань.

Метод потребує постійного заохочення учнів до пошуку в тексті фактів та думок, зв'язків між ними. Роботу організують поетапно: спершу фронтально, а коли учні опанують навички роботи з організатором – у малих групах.

22. РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод дає можливість навчити учнів самостійно розв'язувати проблеми та ухвалювати колективне рішення.

Як організувати роботу

Слід підготувати для учнів проблемне завдання або проблемну ситуацію. Учитель знайомить учнів із ситуацією та визначає суть проблеми. Далі він запитує в учнів, чи розуміють вони суть проблеми, та просить описати її (у чому конфлікт, суперечності, на які запитання треба відповісти, щоб її розв'язати).

Учитель об'єднує учнів в групи, у яких вони обговорюють проблему перш ніж перейти до пошуків шляхів її розв'язання. Для мотивування учнів він ставить їм такі запитання: *чи справді ви хочете розв'язувати цю проблему? чи є проблема важливою? Чи необхідно розв'язати її? чи зацікавлені сторони конфлікту в його розв'язанні?*

Далі слід запропонувати учням знайти шлях / шляхи розв'язання проблеми та представити його / їх класу.

Інший спосіб організації діяльності учнів такий: методом мозкового штурму учні визначають якомога більше шляхів або можливих варіантів розв'язання проблеми. На цьому етапі жодне рішення або варіант не

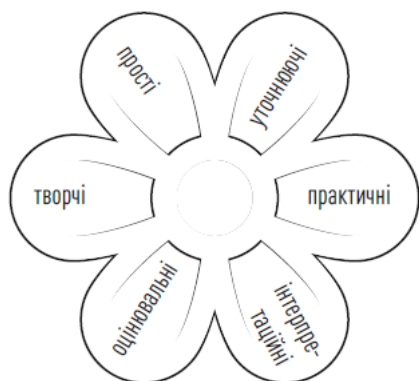
відкидають і не коментують, адже необхідно генерувати велику кількість ідей. По завершенню мозкового штурму вчитель разом з учнями аналізує, пояснює та об'єднує ідеї, обговорює можливі позитивні та негативні наслідки кожної з них.

Учитель пропонує учням вибрати найкращий варіант і дійти згоди щодо його застосування для розв'язання проблеми (можна шляхом голосування). Слід обрати другий і третій варіанти як резервні на випадок, якщо перше рішення виявиться неефективним. Учні мають досягти згоди щодо випробування варіантів.

У будь-якому варіанті методу розв'язання проблеми слід пройти з учнями такі етапи:

- 1) з'ясування суті проблеми;
- 2) з'ясування важливості проблеми;
- 3) обмірковування всіх можливих варіантів її розв'язання;
- 4) аналіз можливих наслідків кожного варіанту;
- 5) обрання можливого варіанту розв'язання, який видається оптимальним;
- 6) якщо перший варіант розв'язання проблеми виявився неефективним, спробуйте інший, розпочавши все спочатку.

23. РОМАШКА ЗАПИТАНЬ

Мета застосування методу та його потенціал Мета методу – навчити учнів усвідомленого та цілеспрямованого формулювання запитань різного типу. Доречно застосовувати в основній частині уроку, коли учні формулюють запитання, а потім шукають на них відповіді, використовуючи матеріал підручника чи інші джерела інформації.

«Ромашка» складається з шести пелюсток, на кожній з яких указано певний тип запитання.

1. Знаннєві запитання – це запитання, у відповіді на які слід назвати факти, згадати і відтворити певну інформацію: *що? коли? де? як?*

2. Уточнювальні запитання (на розуміння) зазвичай починаються так: *тобто ти кажеш, що... якщо я правильно зрозумів, то... я можу помилятися, утім, ви сказали про...* Мета цих запитань – зворотний зв'язок стосовно щойно сказаного іншою особою або прочитаного в тексті.

3. Практичні запитання спрямовані на встановлення взаємозв'язку між теорією й практикою: *як можна застосувати... що можна зробити з... де в житті ви можете спостерігати... якби ви були на місці героя оповідання / фігуранта справи...*

4. Інтерпретаційні (синтезувальні) запитання зазвичай починаються з питального слова «чому» й спрямовані на встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Слід звернути увагу на те, що якщо відповідь на нього відома, воно стає знанневим запитанням. Цей тип запитання спрацьовує за умови, що у відповіді присутній елемент самостійності.

5. Оцінювальні запитання призначені для з'ясування критеріїв оцінювання тих чи інших подій, явищ, фактів: *чому щось добре, а щось погано? чим одне відрізняється від іншого? як ви ставитеся до вчинку головного героя?* тощо.

6. Творчі запитання найчастіше містять елементи умовності, припущення, прогнозу: *що змінилося б... що буде, якщо... як, на вашу думку, розвиватиметься сюжет в оповіданні після...*

Як організувати роботу

Учитель готує «ромашку» з кількістю пелюсток відповідно до кількості учнів / пар / груп, які ставитимуть запитання. Він пропонує учням обрати одну з пелюсток та сформулювати кілька запитань того типу, який указаний на пелюстці, до тексту (теми), з яким вони працюють на уроці.

Учитель організує обмін запитаннями / відповідями між парами чи групами. Можна скласти загальний список запитань, на які учні мають знайти відповіді індивідуально або у співпраці з іншими.

24. СПІЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод дає змогу організувати глибоке обговорення учнями науково-популярного (з підручника, Інтернету) або літературного тексту для його глибокого осмислення.

Як організувати роботу

Учитель обирає текст чи твір для дискусії, який допускає більше ніж одну інтерпретацію та порушує цікаві проблеми (тому підійде не будь-який текст). Слід надати учням можливість прочитати матеріал. Бажано, щоб учні прочитали його двічі, перш ніж учитель організує обговорення.

Учитель готує для обговорення 4–5 «інтерпретаційних» запитань, що відповідають таким критеріям:

- 1) це реальні запитання: подібні запитання можна поставити приятелю після перегляду фільму, реакція на який неоднозначна;
- 2) на такі запитання існує більше ніж одна обґрунтована відповідь;
- 3) вони ґрунтуються на основі тексту й передбачають обговорення його різних інтерпретацій, а не фантазії чи уявлення учнів.

Учитель записує перше запитання на дошці й пропонує учням на нього відповісти.

Він просить учнів подумати над цим запитанням, а потім коротко записати свої відповіді або сформулювати їх усно.

Далі вчитель запрошує учнів висловитися й організує дискусію, звертаючи увагу на розбіжності в їхніх висловлюваннях, та просить учнів детальніше зупинитися на цьому. Можна просити учнів для підтримки своїх ідей посилалися на текст або переформулювати свої ідеї зрозуміліше.

Учитель заповнює таблицю, де записує імена учнів та стислі відповіді кожного з них.

Заповнення таблиці демонструє повагу вчителя до думок учнів, уповільнює темп обговорення, фіксує сказане та тих, хто брав / не брав участь в обговоренні.

Коли обговорення певного запитання вичерпане, учитель зачитує вголос внесені ним у таблицю короткі узагальнення висловлювань учнів. Потім він або один з учнів узагальнює дискусію з цього запитання.

Учитель може запропонувати ще одне запитання й продовжити за алгоритмом, описаним вище. Але коли дискусія вже зав'язалася, він може продовжувати обговорювати проблеми й питання, які порушують учні.

Учитель може оцінювати роботу учнів у ході обговорення, спостерігаючи за кожним учнем, його участю в обговоренні, оцінювати якість цієї участі за допомогою таких параметрів:

- Чи охоче учень бере участь?
- Чи дає учень глибоку й ґрунтовну відповідь?
- Чи підкріплює учень свою відповідь доказами з тексту?

Навіть якщо вчитель використовує не всі описані вище кроки, окремі аспекти цього методу можуть сприяти якості обговорень. Наприклад, він може попросити учнів записати ті ідеї, які вони хотіли б винести на обговорення, або ж вести записи висловлюваних у ході обговорення ідей учнів. Головне, щоб більше учнів брали активну участь в обговоренні.

25. ТАК І НІ

Мета застосування методу та його потенціал

Метод сприяє розширенню уявлень учнів про тему уроку, осмисленню матеріалу, визначенню власного ставлення, власної позиції щодо певних явищ, подій.

Як організувати роботу

Учителю слід розташувати меблі по колу, підготувати картки з написами «Так» і «Ні», сформулювати й записати для себе три твердження з теми уроку, які провокують протилежні думки.

Учні сідають у коло; кожний отримує по дві картки – «Так» і «Ні». Учитель зачитує одне твердження і дає учням час (1–2 хвилини) для самостійного його осмислення.

Потім кожний учасник дискусії вибирає й показує картку, якою погоджується або ні з твердженням, що пролунало. Коли всі учасники зробили свій вибір, учитель пропонує двом учням, які мають протилежні думки,

навести аргументи на захист своїх позицій. Потім їхні висловлювання можуть доповнити інші учні.

Твердження не має бути багато, оптимальний варіант – три.

Якщо в класі велика кількість учнів, ефективніше організувати дискусію в підгрупах.

Якщо цей метод учитель застосовує вперше, необхідно заохочувати учнів висловлюватися. Він може наводити аргументи на захист однієї з позицій, ініціювати дискусію тоді, коли всі учні зробили однаковий вибір.

26.ШІСТЬ WHY? (ЧОМУ?)

Мета застосування методу та його потенціал

Метод полягає в послідовному запитиванні партнера «Чому?» (англійською мовою «Why?», звідси й назва методу) на кожен його репліку. Звісно, шість запитань «Чому?» («Why?») не завжди достатньо, тому назва методу досить умовна. Утім, подібний ланцюжок запитань корисний, адже дає змогу дізнатися багато нового, про що раніше учні ніколи не замислювалися.

Як організувати роботу

Учитель пропонує учням побудувати ланцюжок запитань, працюючи в парах. Наприклад:

- Чому потрібно ходити в школу? – Щоб учитися.
- Чому потрібно вчитися? – Щоб бути грамотним.
- Чому потрібно бути грамотним? – Щоб багато знати.
- Чому потрібно багато знати? – Щоб отримати хорошу роботу.
- Чому потрібна хороша робота? – Щоб багато заробляти.

Після обміну запитаннями-відповідями учні мають обговорити висновки, яких їм вдалося дійти, та представити їх класу.